

Az előző kötetekből lásd például: SZENDE TAMÁS: Megérthetjük-e egymást? Korrunk kommunikációs zavarai (Ismertetés), *Szemiotikai szövegtan* 2. 183-187; ALBERTNÉ HERBSZT MÁRIA: A társalgás néhány jellemzője és szabálya, *Szemiotikai szövegtan* 5. 9-19; CS. JÓNÁS ERZSÉBET: Gondolatok a dialógus mint szövegtípus vizsgálatai kapcsán, *Szemiotikai szövegtan* 5. 129-135; KRÉKITS JÓZSEF: Az orosz performatív megnyilatkozások szemantikai és pragmatikai aspektusai, *Szemiotikai szövegtan* 6. 25-35; DEME LÁSZLÓ: Közéletiség, beszédmód, nyelvi műveltség (Ismertetés), *Szemiotikai szövegtan* 6. 218-224; FEJŐS ZOLTÁN: Hiedelemrendszer, szöveg, közösség I-II. (Esettanulmány Karancseszki példáján) (Ismertetés), *Szemiotikai szövegtan* 8. 272-276; GRÉTSY LÁSZLÓ (szerk.): Nyelvészet és tömegkommunikáció I-II. (Ismertetés), *Szemiotikai szövegtan* 8. 279-287.

ADALÉKOK A REFERÁTUMKÉSZÍTÉS SZÖVEGTANI MEGKÖZELÍTÉSÉHEZ

KOLTAY TIBOR

A referátumkészítés vizsgálata interdiszciplináris megközelítést igényel. Leggyakrabban a könyvtártudomány és informatika szakemberei vizsgálódnak ezen a területen. Ugyanakkor verbális szövegek átalakítását jelenti, így a nyelvészet érdeklődésére is számot tart.

Az alábbiakban – a fontosabb fogalmak rövid meghatározása után – a referátumkészítés számtalan problémája közül a meghatározó jelentőségű pragmatikai tényezőként jelentkező felhasználói igényt vizsgáljuk, röviden leírjuk a referálás folyamatát, és megpróbáljuk mint az általános beszédfolyamat, a szövegértés tényezőjét vizsgálni. Végezetül a referátumok informativitásának kérdéskörét járjuk röviden körül.

Mindezek fontos elméleti kérdések, amelyeknek tisztázása – úgy reméljük – a gyakorlatnak is hasznára válik majd.

1. Referátum, referáló, intellektuális referálás

Ha azt a tevékenységet, amelynek során valamely szöveg legfontosabb tartalmát egy annál rövidebb terjedelmű szövegben, előre meghatározott szempontok szerint tükrözzük vissza, referálásnak (vagy ezzel teljes mértékben azonos értelemben használva referátumkészítésnek) nevezzük, műfajok viszonylag széles skálájára vonatkozik definíciónk, és a gépi referálást is magában foglalja.

Sokan közelítenek ugyanis a referáláshoz és a referátumhoz azzal a céllal, hogy a gépi referálást oldják meg. Bár a gépesítést a tevékenység hangsúlyozottan intellektuális jellegét figyelembe véve sem szabad eleve elutasítanunk, mindenképpen tudnunk kell, hogy az ezen a téren elért eredmények még igen szerények. Az intellektuális referálás ugyanakkor továbbra is rejteget megválaszolatlan kérdéseket.

Okfejtésünk tehát az intellektuális, azaz emberek szellemi erőfeszítésével végzett referálásra fog korlátozódni.

A definíciókhoz a fentieknek megfelelően további megszorításokat kell alkalmaznunk. Ezek a következők:

- a referálás eredményeként kapott szöveget olyasvalaki használja fel, aki sem a tükrözött, sem a tükröző szövegnek nem szerzője, sőt nem is a tükrözött szöveg eredeti címzettje;
- létrehozóját hasonlóképpen az jellemzi, hogy ő nem szerzője a tükrözött szövegnek, és nem is a tükrözött szöveg eredeti címzettje;
- a tükröző szöveg minimális célja az, hogy segítségével eldönthető legyen, hogy el kell-e a felhasználónak olvasnia a tükrözött szöveget.

A tükrözött szöveget nevezzük elsődleges szövegnek, a tükröző szöveget referátumnak, létrehozóját pedig referálónak.

A szerzőre vonatkozó megszorítással kizártuk vizsgálódásunk köréből az autoreferátumokat, azaz az elsődleges közlemények szerzői által írt összefoglalókat. Ezek létrehozása ugyanis a referátumokétól eltérő kommunikációs helyzetben (és részben eltérő eredménnyel) történik, bár ezeket igen gyakran használják a referálók által készített referátumokkal azonos funkciók betöltésére, és természetesen a referálás elmélete segítséget nyújthat autoreferátumok jobb minőségű előállításához is.

2. A felhasználói igény mint fő pragmatikai tényező

A felhasználás minimális céljára, vagyis a funkcióra vonatkozó megszorítás éppen a pragmatikai szempontok kiemelkedő jelentőségére irányítja rá figyelmünket.

A referálást ugyanis tekinthetjük a felesleges részletek törlése értelmében használt absztrahálás (absztrakció) esetének¹. Az absztrakció azonban a referálás esetében nem lehet objektív, hiszen pragmatikai szempontok vezérlik, azaz a felhasználó (címzett) igényeinek figyelembevételével történik.

Melyek ezek az igények? Ennek megválaszolása a referálás elméletének és módszertanának egyik legfontosabb kérdése. Megválaszolásához először meg kell vizsgálnunk, mely információknak kell tükröződniük a referátumban.

Ilyen információnak tekinthetnénk az új információt. Kérdés azonban, hogy mihez képes mondható az adott információ újnak. Ilyen tekintetben az információ lehet „abszolút értelemben”, azaz az emberiség ismereteihez képest új. Ez azonban nehezen kezelhető.

Az információ valamely meghatározott ismeretekhez képest is lehet új, ami viszont azzal jár, hogy a különböző befogadók más és más információt tekintenek újnak.

Ennél elterjedtebb és elfogadhatóbb nézőpont az, ha referálandónak nem az információ újdonságát, hanem a legfontosabb információt tekintjük. A legfontosabb információ meghatározásában a vezérlő elv az előbb említett felhasználói igény. A felhasználói igények kielégítésének követelménye pedig folyamatosan visszatérő eleme lesz okfejtésünknek.

A legfontosabb információ azonosítását segíti, hogy a címzett ismertsége jelentősen nagyobb a referáláskor, mint a szokványos kommunikáció során.

Részlegesen elfogadhatjuk azt a megállapítást, hogy a referátum és az elsődleges szöveg külső formájában nem, de belső formájában egybeesik², ugyanis így részben modellezhetővé válik a referálás folyamata. A modell középpontjába ennek megfelelően a felszín és a mély szerkezet viszonya, mindenekelőtt a megértéssel összefüggő kivonatolás állítható. Ugyanakkor világosan kell látnunk, hogy a pragmatikai szempontok olyan kihagyásokat, törléseket követelnek meg, amelyek a megértés általános modelljével nem magyarázhatók.

3. A referálás folyamata

Mielőtt azonban a kivonatolás problémakörét megvizsgálánk, érdemes a referátumkészítés kommunikációs modelljét leírunk E. V. SIDOROV nyomán, és a referálás folyamatáról néhány megállapítást tennünk. Ennek első lépése egy általános kommunikációs modell felállítása.

A kommunikáció általános modelljéhez a következő elemekkel vehetjük:

1. a feladó tevékenysége;
2. a szöveg;
3. a címzett tevékenysége;
4. a feladó ismeretei és képességei;
5. a címzett ismeretei és képességei;
6. a kommunikáció gondolati tere;
7. a kommunikáció tárgyi szférájának határai.

A szövegalkotás (írastevékenység) három szakaszra bontható: a tervezési fázisban a szöveg tartalmát alakítja ki a szerző, az átalakítási fázisban ezt alakítja valóságos (természetes nyelvi) szöveggé, majd az ellenőrzés során szükség szerint javítja. A tervezési fázisban az új gondolatokat a szerző jegyzetek, egy-egy mondat formájában rögzíti, míg a másik két fázis már koherens szöveget eredményez. A referálás legfőbb kommunikációs jellemzője a referáló közbeiktatódása a folyamatba.

Ha most tehát a referátumkészítéssel is kibővítjük modellünket, a fentiek a következő elemekkel bővülnek:

8. a referátumkészítés receptív fázisa;
9. a referáló ismeretei és képességei;
10. a referátumkészítés produktív fázisa;
11. a referátum szövege;
12. a referátum címzettjének tevékenysége;
13. a referátum címzettjének ismeretei és képességei;
14. a referatív kommunikáció gondolati tere;
15. a referatív kommunikáció tárgyi szférájának határai.³

Az 1. ábra ezt a modellt mutatja.

A referáló tevékenységének irányítója a referátum címzettjének tevékenységéről alkotott elképzelés. A referálónak nemcsak a címzetről van elképzelése, és nemcsak a felhasználói igényekre vonatkozó ismeretei vannak, hanem a világról alkotott, másokkal közös ismeretekkel is kell rendelkeznie, amelyek magukba foglalják az adott tudományterület aktuális állására vonatkozó ismereteket is.

A referáló tevékenysége nem hat az elsődleges kommunikáció eredményére, a szövegre, hiszen annak létrejötte – a már említett szerzőségi megszigorításnak megfelelően – nem tételezi fel azt. A referáláskor az eredeti szöveg címzettje semlegesül, és mintegy a referátumba zárva jelenik meg, a neki szóló üzenet a szövegben bezárva marad, illetve a referáló közreműködésével jut el a referátum címzettjéhez.

A címzett tehát nem azt kapja meg, amit a feladó elküldött, mivel a folyamatba egy közvetítő lépett be a referáló személyében. Ugyanakkor erre a kommunikációra az is jellemző, hogy hiányzik a kommunikációs partnerek közötti kölcsönösség, szerepeik rögzítve vannak, így például a feladóból nem lesz címzett.⁴

A referálás – a fordítás elé követelményként állított – ekvivalencia feltételének nem felel meg, hanem heterovalens nyelvi közvetítés. Bár tény, hogy a referátum és az elsődleges szöveg tartalmi előképe egy és ugyanaz a valóság, a referátumnak az elsődleges szövegtől való függősége nem vonatkozik a tartalom kiválasztására, súlyozására és sorrendbe állítására. A felhasználói igények meg is kívánják, hogy bizonyos információkat ne ismételjünk a referátumban akkor sem, ha azok az elsődleges szövegben ismétlődnek. Nincs tehát szó arról, hogy önkényesen eltérnénk az elsődleges szöveg „valenciájától”, mert a referátum függősége csak tartalmi természetű, és abban is csak szelektív módon. Az ekvivalenciánál meglevő teljes körű tartalmi és stilisztikai megfelelés nincsen meg.

Mindez érvényes akkor is, ha a referálás az elsődleges szöveg nyelvén történik, bár legtöbbször az interlingvális referálás elemzése során foglalkoznak a heterovalencia kérdésével.

Ha a fordításos referálásnál forrásnyelvi szöveg, célnyelvi szöveg és (célnyelvi) referátum meglétét tételezzük fel, a megértés során létrejövő kivonat nem lehet a célnyelvi szöveg, mert akkor előbb lefordítanánk a forrásnyelvi szöveget, majd ebből készítenénk referátumot. Fordítva sem igaz ez, tehát a fordítás nem az információ sűrítését követi. A fordításos referálás nem jelenti sem a fordítás, sem a referálás kizárólagosságát, de folyamatában a sűrítés dominál.

A másodlagos kommunikáció már említett modelljét figyelembe véve, a referáló tevékenységét egy receptív és egy produktív fázisra oszthatjuk, és azt mondhatjuk, hogy a két nyelv közötti kapcsolat a receptív fázisban valósul meg, ahogy ezt az ábrában is láthatjuk: a Z_1 a célnyelvet, a Z_2 a forrásnyelvet jelöli.

A referálás – a „normális” szövegalkotással szemben – tudatos tanulással elsajátítandó tevékenység. Egy komplex feltételrendszert jelent, amely megköveteli, hogy a referáló tudja, miért, mi célból készíti a referátumot, milyen típusú referátumokat kell készítenie, milyen intézményi keretek között stb.

A szokványos kommunikáció körülményei között csak ritkán és rendszertelenül (például bizonyos normák megsértése kapcsán) figyelünk erre a komplex feltételrendszerre. Ez a feltételrendszer aztán a referálónak a kommunikációról alkotott képét is befolyásolja. A szokványos kommunikációval szemben itt korlátozott számú képről van

4. A kivonatolás és a referálás

Fel kell tételeznünk, hogy a referáló más olvasókhhoz hasonló módon érti meg a szöveget, de időben korlátozva van, és a megértés kizárólagos célja a referátumok létrehozása, továbbá referálás során a megértést azonnal új szöveg generálása követi.

81

kategorizálás útján a szövegből és szövegegységekből nyert jelentésekből létrejön egy (a szöveg hosszától függően többé vagy kevésbé) absztrakt és előzetes ismeretek által interpretált jelentéskomplexum, amelynek részei létrejöttek interaktivitása folytán szorosan összefüggőnek egymással.

A szöveg újraalkotásához ebből a komplexumból úgy kell részegységeket kiválasztanunk, hogy azok összhangban legyenek az egész jelentésével, és önálló nyelvi egységekben (mondatokban) kifejezhetők legyenek.

A megértés felülről lefelé (top-down) és alulról felfelé (bottom-up) feldolgozás együttese. A szöveg olvasásakor a mikrostrukturális elemzés során a felszíni szerkezeteket automatikusan mély struktúrákká alakítjuk. Ezzel egy időben megkezdődik a makrostrukturális elemzés, amely a szöveg egészének megértését eredményezi.

Ahogy olvasáskor megértjük a szöveget, egyúttal a mikroszintű proposíciókat összekötjük egymással, és létrehozzuk az első szintű makroproposíciókat. Ezeket hasonló módon tovább, felsőbb szintekbe integráljuk.

A szövegalkotás és -megértés folyamatában többek között szerepet játszik:

- egy komplex feltételrendszer (szituáció), amely a kommunikációs partnerek kommunikációs viselkedését meghatározza. Ez feltételek, korlátok, körülmények rendszere, így ebben az értelemben beszélhetünk a partnerek képzettségéről, a világról meglevő tudásáról, terveiről stb.;
- az adott kommunikációról, a partner intellektuális képességeiről és társadalmi állásáról alkotott kép;
- kommunikatív kompetencia;
- illokutív interakciók.

Ezekről a tényezőktől vezérelve hozza létre a szöveg alkotója a kommunikációs aktus programját, amelyben közlési szándékát, az átadandó jelentéseket illukúciós potenciáljával koordinálja. A mély struktúrában, amely a kommunikációs aktus tematikus orientációjának absztrakt sémája, logikailag összefüggő tematikus komplexumok találhatók, amelyeket a felszínre jutáshoz linearizálnunk kell, és mondatok sorává kell kiterjesztenünk őket.

Ezekhez a kivonatokhoz négy alapvető művelet (a makroszabályok, makroműveletek) végrehajtásával jutunk el.

A kihagyás a fölösleges információ elhagyása.

A válogatás mintegy a kihagyás pozitív ellentettje, azaz a szükséges információ tárolása.

Az általánosítás és az újraserkesztés is rokon műveletek. Az előbbi az egyedi tények magasabb szintű helyettesítése, az utóbbi expliciten ki nem fejezett, de a szövegbe beleérthető állítások megfogalmazása. Ezek az – újraserkesztéssel szemben – explicit, a szövegben fellelhető mondatok átalakításai.⁵

A megértés ilyen megközelítése gyakorlatilag mindenféle szövegre érvényes, de fokozottan igaz a referálás és egy sor rokon műfaj esetében.

A könyvtártudomány és informatika illetékességi területén a referálás rokon műfajként az indexelést szokták említeni.

Az indexelés és a referálás egyaránt igényel egy analitikus fázist, amely azonos mindkettőben.

A különbség a szintézisben nyilvánul meg, amikor is az indexelés és a referálás eredménye ugyan egyaránt az információs üzenet tömörített reprezentációja, de a referálás végtermékeként referátumot, koherens szöveget kapunk.

Hasonló rokonságot mutat a referálás az írott szövegekből történő jegyzeteléssel, ahol a szerző egyúttal a címzett is, aki kézírásos formában rögzíti a szöveg reprezentációját.⁶

A referálás során a szövegben kifejezett tartalmak és a tudatosan, kívülről bevitt előismeretek interakciója során meghatározó tényezők a következők.

- Ismeretek az elsődleges szöveg létrejöttének feltételeiről és körülményeiről. (Mi fontos az adott szakterületen?)
- Az elsődleges szöveg szerzőjének közlési és befolyásolási szándékának percepciója. (Mi fontos az adott szövegösszefüggésben?)
- A referáló sajátos, közvetítői szerepének és az azzal járó körülményeknek a tudata.
- Saját befolyásolási szándékának (pontosabban befolyásolási kötelezettségének, missziójának) tudata. (A szándék megvalósítása a referátum megírása.)
- A referátum felhasználói körét meghatározó körülmények ismerete. Kulcskérdés esetünkben, hogy a kivonatolás során keletkező struktúrák a sűrítés egy bizonyos pontján azonosak lehetnek az informatív referátummal, ha a pragmatikai szempontok megfelelően érvényesültek.

5. Az informatív referátum

A referátumkészítésnek éppen ezért egyik fontos kérdése az informatív referátum meghatározásának problémája.

A szövegnyelvészet a szövegség egyik általános követelményeként az információ újdonságát, meglepő voltát jelöli meg informativitásként.⁷

Korábban azt mondtuk, hogy a referálandó információ újdonsága helyett fontosságát kell előtérbe helyeznünk, de az is nyilvánvaló, hogy a felhasználói igényekhez mért fontosság követelményének zömében új információ felel meg.

Ha pedig megnézzük, pszicholingvisztikai kísérletek alanyai mit tekintettek szövegek informativitása kritériumának, az eredmények hasonló kettősséget mutatnak: egyrészt az újdonság értéket, másrészt az ismétlések elhagyását emelik ki.⁸

Ha úgy fogalmazunk, hogy a referáláskor a szöveg témáját, azaz az ismert információt kell tömöríteni (végletes esetben teljesen törölnünk)⁹, az információ újdonságának szerepét emeljük ki.

Az információ újdonságának fontosságát húzza alá az a referálási alapszabály is, hogy a történeti háttérrel, már ismert tényeket ki kell hagynunk. Ez persze egyúttal a kevésbé fontos információ kategóriájába is besorolható.

Megállapítható tehát, hogy az informativitás alapvetően az információ újdonságát jelenti, de ennek megfelelő konkretizálása csak a felhasználói igények követelte fontos információ azonosításával lehetséges.

Az informatív referátum a legkedveltebb referátumtípus. Népszerűsége alapvetően a következőkre vezethető vissza. Míg ellenpárja, az indikatív referátum arról tudósít, miről van szó az elsődleges szövegben, az informatív arról is, mit tartalmaz az. Hogyan valósul azonban mindez meg?

Az informatív referátumban található nyilatkozatok (megnyilatkozások) alanyának denotátumát a valóságnak az elsődleges szövegben vizsgált tárgya képezi.

Ezzel szemben az indikatív nyilatkozat lényege, hogy az az elsődleges szövegre való hivatkozást (referenciát) tartalmaz, amelynek (gyakran implicit) tartalma a következő: „A (referált) dokumentum ...”, „Az elsődleges szöveg(ben) ...” stb. Az informatív referátumban található nyilatkozatok (megnyilatkozások) alanyának denotátuma tehát az elsődleges dokumentum.¹⁰

Az informatív referátum szövege elsődleges szöveggént is megállná a helyét, azaz egy informatív referátum szövegét önmagában, bibliográfiai leírás, szakjelzet stb. nélkül egy elsődleges szöveg mellé állítva, az előbbi rövidségén és tömörségén kívül kevés különbséget fedeznénk fel közöttük. Más szóval, az informatív nyilatkozat olyan nyilatkozat, amelyet minden elsődleges szövegben is megtalálhatunk, azaz a referáló mintegy azonosul az elsődleges szöveg szerzőjével, az ő „névében” fogalmaz. Ilyen módon az informatív referátumra viszonylagos elbeszélő (kifejtő) jelleg a jellemző, míg az indikatív referátum leíró jellegű.¹¹

Az informatív referátum kedveltsége tehát jelentős mértékben azzal magyarázható, hogy az indikatív referátumban megjelenő referencia nem teszi ökonomikussá a kommunikációt, míg elhagyása sok információ közlését teszi lehetővé viszonylag kis helyen. Ilyen módon tehát mód nyílik benne a „miről szól?” kérdése mellett a „mit mond róla?” megválaszolására is.

Ez egyúttal a felhasználói igényeknek megfelelő funkció betöltésében is megnyilvánul.

A referátumok alapvető funkcióját a definíciókkal kapcsolatban már minimális követelményként említettük. A referátumok segítségül szolgálnak az olvasónak abban, hogy eldönthesse, érdemes-e az egész cikket elolvasnia.

Ezzel a funkcióval együtt, mintegy ráépülve jelenik meg a visszakeresési funkció. A hagyományos vagy gépi információkeresés csak a referátumok felhasználásával igazán eredményes. A keresés első lépésében kapott viszonylag nagy számú közlemény közül a leginkább szükségesek a referátumok segítségével választhatók ki jól.

Sok esetben az a célkitűzés is megjelenik, hogy a referátum tegye szükségtelemmé az elsődleges dokumentum elolvasását. A gyakorlatban nem lehet nem tudomásul vennünk, hogy ilyen felhasználó igények felléphetnek. Korlátoznunk kell azonban a helyettesítést. Más megoldás híján a referátumok csak abban az esetben pótolhatják az elsődleges szöveg elolvasását, ha az (fizikailag vagy nyelvi szempontból) nehezen érhető el, és a felhasználó érdeklődésének periferiájára eső témát fejt ki. Ilyenkor sem mondhatjuk azonban, hogy a referátum helyettesíti az elsődleges szöveget, csupán elolvasására nem tudunk módot adni.

Mely referátumok tölthetik be ezt a funkciót? Az indikatív referátumok szerepe a jeladásra korlátozódik, míg az informatív referátumok a visszakeresést szolgálják, és – az említett feltételek teljesülése esetén – a helyettesítés eszközei is lehetnek, ami az indikatív referátum esetében szóba sem jöhet.

Felmerülhet a kérdés, szükség van-e indikatív referátumokra. Tudnunk kell, hogy az indikatív referátum sem jelent valamiféle normasértést. Az informatív és az indikatív referátum ugyanis más-más elsődleges dokumentumtípus feldolgozására szolgál. Az informatív referátum leggyakrabban egy témát tárgyaló, főként kísérletes folyóiratcikkek feldolgozására jó.

Az ettől eltérő és főként hosszabb terjedelmű és/vagy túl sok egyedi és egymással kevésbé összefüggő gondolatot tartalmazó elsődleges dokumentum referálására viszont alkalmasabb az indikatív referátum.

Az indikatív referátumok készítése viszonylag könnyen elsajátítható annak ellenére, hogy ezeket nagyfokú általánosítás jellemzi. Könnyebbséget jelent azonban, hogy itt csupán meg kell jelölni az elsődleges szövegben tárgyalt témát, az érdemi információ kis helyen történő sűrítésére nincs szükség.

Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy vannak indikatív-informatív referátumok is. Ezek nemcsak népszerűek, hanem jó néhányan sokkal gyakoribbnak találják, mint a tisztán indikatív vagy informatív típusúakat. Sokszor szükség van az ilyen vegyes típusú referátumokra, amelyek lehetővé teszik, hogy a kevésbé fontos, de említésre méltó aspektusokat indikatív módon említsük, maximális információt adva minimális terjedelemben.¹²

Jegyzetek

1. R. S. ROOT – BERNSTEIN: 1991. 86.
2. A legfontosabb információ mint meghatározó szempont fontosságával kapcsolatban elsősorban A. I. NOVIKOV és N. M. NESTEROVA okfejtése érdemel figyelmet. A. I. NOVIKOV – N. M. NESTEROVA: 1991. 29-35.
3. E. V. SIDOROV modellje (E. V. SIDOROV: 1982. 12-27) mellett B. ENDRES – NIGGEMEYER munkásságát kell kiemelni (főként B. ENDRES – NIGGEMEYER: 1990.). Az ő munkáira jelentős mértékben támaszkodtunk, műveinek későbbi említése nélkül is.
4. T. V. RADZIEVSKAA: 1986. 2. Itt és további gondolatmenetünkben is nagymértékben támaszkodtunk (az B. ENDRES – NIGGEMEYER munkásság kapcsán már említett módon) G. PFEIFFER – JÄGER tanulmányára. (G. PFEIFFER – JÄGER: 1980.)
5. A kivonatolás problémakörével kapcsolatban elsősorban T. van DIJK és W. KINTSCH munkásságára alapozhatjuk okfejtésünket. T. van DIJK: 1980., T. van DIJK – W. KINTSCH: 1983.
6. Erről többek között: J. F. FARROW: 1991. 151, L. A. GAVRILOV: 1983. 25.
7. R. A. BEAUGRANDE – W. U. DRESSLER: 1981.
8. U. A. SOROKIN: 1985. 9-18.
9. G. V. SNEZINSKAA: 1982. 320.
10. Erről elsősorban M. U. FEDOSUK: 1978. 11-17, V. A. JACKO: 1989. 22, R. KUHLIN: 1984. 94.
11. D. ROBERTS: 1982. 13, V. P. LEONOV: 1986. 43-44.
12. A funkciók és a referátumtípusok felsorolása a legtöbb, a referálással foglalkozó kézikönyvben (például J. E. ROWLEY: 1989.) megtalálható.

Irodalomjegyzék

BEAUGRANDE, R. A. – DRESSLER, W. U.:
1981. Einführung in die Textlinguistik. Tübingen, Niemeyer.

- BEGHTOL, C.:
1986. Bibliographic classification theory and text linguistics: aboutness analysis, intertextuality and the cognitive art of classifying documents. *Journal of Documentation*, 42. 2. 84-133.
- BLUMENAU, D. I.:
1982. *Problemy svertyvaniâ informacii*. Leningrad, Nauka.
- BORKO, H. – BERNIER, C. H. L.:
1975. *Abstracting concepts and methods*. New York etc. Academic Press.
- CLEVELAND, D. B. – CLEVELAND, A. C.:
1990. *Introduction to indexing and abstracting*. 2nd edn. Englewood, Libraries Unlimited.
- COLLISON, R. L.:
1971. *Abstracts and abstracting services*. Santa Barbara, ABC-Clio.
- CREMMINS, E. T.:
1982. *The art of abstracting*. Philadelphia, ISI Press.
- DIETZE, J.:
1987. Zum Problem der Textkompression: Der Informationskern eines wissenschaftlichen Textes und die Kernelsätze der generativen Transformationsgrammatik. *Dokumentation/Information*, 70. 169-172.
- van DIJK, T.:
1980. *Macrostructures* Hillsdale, N. J. Erlbaum.
- ENDRES-NIGGEMEYER, B.:
1985. Referierregeln und Referate-Abstracting als regelgesteuerter Textverarbeitungsprozess. *Nachrichten für Dokumentation*, 36. 1. 38-50.
1988. Content analysis – a special case of text comprehension. 44th FID Conference and Congress, August 28 – 1 September, Pt. 1. s. 1. s. n. 207-216.
1990. A procedural model of an abstractor at work. *International Forum of Information and Documentation*. 15. 4. 3-15.
- ENDRES-NIGGEMEYER, B. – WAUMANS, W. – YAMASHITA, H.:
1991. Modelling summary writing by introspection. *Text*, 11. 4. 523-552.
- ENGEL, U. – HARTL, B.:
1985. Zur Zusammenfassung eines Lehrtextes unter dem Einfluss von Strategien aus psychologischer Sicht. *Deutsch als Fremdsprache*. 25. 1. 33-39.
- FARROW, J. F.:
1991. A cognitive model of document indexing. *Journal of Documentation* 47. 2. 149-166.
- FEDOSUK, M. U.:
1978. O lingvisticskih kriteriâh razgraniceniâ informativnyh i indikativnih referatov. *Naučno-tehničeskââ informaciâ*. s. 2. 9. 11-17.
- FIDEL, R.:
1986. The possible effect of abstracting guidelines on retrieval performance of free-text searching. *Information Processing and Management*, 22. 4. 309-316.
- FLUCK, H. R.:
1988. Vergleichende Analyse deutschsprachiger Abstracts in wissenschaftlichen Zeitschriften. *Special Language: From Human Thinking to Thinking Machines*. Philadelphia, Cleverdon, 291-307.
- GAVRILOV, L. A.:
1983. Referirovanie kak specializirovannâ azykovaâ deatel'nost. *Sistema âzyka i perevod*. Moskva, MGU, 17-28.

- GOR'KOVA, V. I. – BOROHOV, E. A.:
 1987. Referat v sisteme naučnoj komunikacii. Napravleniâ soverenštvovaniâ lingvističeskikh i strukturnykh harakteristik. Itogi nauki i tehniki, s.Informatika, T. 11. Moszkva, VINITI.
- JACKO, V. A.:
 1989. O logiko-lingvističeskikh kriteriâh razgraničeniâ referativnyh i annotativnyh vyskazyvanij. Naučno-tehničeskââ informaciâ. s. 2. 12. 21-23.
 1993. Logiko-semantičeskije aspekty poniâtiâ otčuzdennogo znaniâ. Naučno-tehničeskââ informaciâ. s. 2., 7. 19-25.
- KARASEV, S. A.:
 1978. Referirovanie naučno-tehničeskoy literatury: Elementy teorii. Naučno-tehničeskââ informaciâ. s. 2. 10. 1-4.
- KINTSCH, W. – van DIJK, T.:
 1983. Strategies of discourse comprehension, Ireland, FL, Academic Press.
- KOLTAY T.:
 1990a. A referálás modelljei. Könyvtári Figyelô, 36. 3-4. 273-280.
 1990b. Draft of an abstracting grammar. Health Information and Libraries, 1. 4. 37-44.
 1995. Nekotorye problemy referirovaniâ i sovetskââ prikladnââ lingvistika. Studia Russica XIV-XV. 1990-1994. 167-170.
- KRVAVAC, A.:
 1987. Procedure for abstract writing. Termnet News, 19. 5-8.
- KUHLEN, R.:
 1984. Some similarities and differences between intellectual and machine text understanding for the purpose of abstracting. Representation and Exchange of Knowledge as a Basis of Information Processes. Amsterdam, Elsevier, 87-109.
 1989. Abstracts, abstracting, intellektuelle und maschinelle Verfahren. Grundlagen der aktischen Information und Dokumentation. Szerk.: M. BUDER, W. REHFELD, T. SEEGER. 3. völlig neu gefasste Ausgabe. München etc. K. G. Saur, 90-107.
- LANCASTER, F. W.:
 1991. Indexing and abstracting in theory and practice. London, Library Association.
- LEONOV, F. V.:
 1986. Referirovanie i annotirovanie naučno-tehničeskoy literatury. Novosibirsk: Nauka.
 1987. Gde zakančivaetsa „o čem“ i načinaetsâ „čto“? Sovetskââ Bibliografiâ, 6. 45-50.
- MANNING, A. D.:
 1990. Abstracts in relation to larger and smaller discourse structures. Journal of Technical Writing and Communication. 20. 4. 369-390.
- MATHIS, B. A. – RUSH, J. E.:
 1975. Abstracting. Encyclopedia of Computer Science and Technology. New York, Marcel Dekker, 102-142.
- NOVIKOV, A. I. – NESTEROVA, N. M.:
 1991. Referativnyj perevod naučno-tehničeskikh tekstov. Moskva, Int. Âzykoznanîâ.
- PFEIFFER – JÄGER, G.:
 1990. Referat und Referieren. Germanistische Linguistik. 1/2. 1-180.
- PINTO MOLINA, M.:
 1988. Indexer and abstractor as main processor of information. 44th FID Conference and Congress, August 28 - 1 September, 1988. Pt. 1. s. 1. s. n. 129-135.
 1992. El resumen documental. Pricípios y métodos. Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez.
 1995. Documentary abstracting: Toward a methodological model. Journal of the American Society of Information Science. 46. 3. 225-234.

- POLZOVICS I.:
1962. Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok terén. Budapest, OMKDK.
- RADZIEVSKAĀ, T. V.:
1986. Referativnyj tekst v lingvopragmatičeskom aspekte. Naučno-tehničeskā informacīa. s. 2. 1-5.
- ROBERTS, D.:
1982. Teaching abstracts in technical writing: early and often. Technical Writing Teacher, 10. 1. 12-16.
- RÓNAI T.:
1990. Útmutató referátumok és annotációk készítéséhez. Budapest, OSZK, KMK.
- ROOT-BERNSTEIN, R. S.:
1991. Teaching abstracting in an integrated art and science curriculum. Roeper Review 13. 2. 85-90.
- ROWLEY, J. E.:
1989. Abstracting and indexing. 2nd edition. Clive Bingley, London.
- RUSSEL, P.:
1988. How to write a précis. University of Ottawa Press, Ottawa.
- SIDOROV, E. V.:
1982. K karakteristike teksta kak podsistemy (v obyčnoj kommunikacii i v kommunikacii s referirovaniem). Perevod kak lingističeskā problema. Moskva, MGU, 12-27.
- SNEZINSKAĀ, G. V.:
1982. Analiz teksta pri referirovanii. Funkcional'nye stili i prepodavanie inostrannyh ŗzykov. Moskva, Nauka, 316-326.
- SOLOV'EV, V. I.:
1983. Sostavlenie i redaktirovanie referatov. Voprosy teorii i praktiki. 2-e izd. dop. pererab. Moskva, Kniga.
- SOROKIN, U. A.:
1985. Psiholingvističeskie aspekty izučenia ŗzyka. Moskva, Nauka.
- TIBBO, H. R.:
1992. Abstracting across the disciplines: content analysis of abstracts from the natural sciences, the social sciences and the humanities with implications for abstracting standards and online information retrieval. Library and Information Science Research, 14. 1. 31-56.
- VAUGHAN, D. K.:
1991. Abstracts and summaries: some clarifying distinctions. Technical Writing Teacher, 18. 2. 132-141.
- VEJZE, A. A.:
1985. Čtenie, referirovanie i annotirovanie inostrannovo teksta. Moskva, Vysšaā škola.
- VEJZE, A. A. – BEDRICKAJA, L. V.:
1985. Konspektirovanie i recenzirovanie kak vidy učeбноj deātelnosti. Metodika obučenia inostarannym ŗzykam. 15. Minsk, Vyšejšaā škola. 68-73.
- VEJZE, A. A. – ČIRKOVA, N. V.:
1983. Referirovanie tehničeskikh tekstov. Minsk, Vyšejšaā škola.

CONTRIBUTION TO A SEMIOTIC-TEXTUAL APPROACH TO ABSTRACTING

TIBOR KOLTAY

The study of abstracting is of interdisciplinary nature. Still, it is a processing of texts thus it can be approached as a linguistic object, as well.

After briefly defining the main concepts this paper examines the needs of prospective users as a the main pragmatic determinant in finding the most important information of the primary document (original text) reflected in the abstract. A model of the abstracting process is outlined.

As abstracting is a goal-oriented special case of reduction driven by the users' needs it can be approached by examining comprehension by summarization, that applies macrostrategies as its leading strategies.

There is much similarity between comprehension for the purpose of abstracting, indexing and classification. Indexers, classifiers and abstractors work under time constraints and the comprehension is directly followed by generating the required end-product that is already different in all three cases. Note-taking shows similarities, as well. The end-products of these processes are differing.

As a communication process abstracting is similar to translation. Nonetheless, abstracting is not intended to be equivalent. It is a heterovalent transposition.

The most popular type of abstracts is the informative one. There are a number of differences between indicative and informative abstracts. Perhaps the most decisive one that indicative abstracts always contain some kind (often implicit) reference to the original. Informative abstracts are in this regard hardly different from original texts. This means that they can economically provide maximum information in minimum space.